

ҮЙ-БҮЛӨНҮН ЖАРАНДЫК ИДЕНТҮҮЛҮКТҮН КАЛЫПТАНЫШЫНА ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ

ВЛИЯНИЕ СЕМЬИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

THE INFLUENCE OF THE FAMILY ON THE FORMATION OF CIVIL IDENTITY

Аннотация: Бул макалада үй-бүлө, үй-бүлө мамилелери менен катар жаштардын патриоттук сезими жана жарандык иденттүүлүгүн канчалык деңгээлде экенин аныктоого арналган.

Түйүндүү сөздөр: үй- бүлө, иденттүүлүк, жарандык иденттүүлүк, жаштар, патриотизм.

Аннотация: В этой статье, рассматриваются проблемы семьи, семейных отношений через призму патриотизма и гражданской идентичности среди молодежи.

Ключевые слова: семья, идентичность, гражданская идентичность, молодежь, патриотизм.

This paper addresses the issue of family, family relationship, civil identity and patriotism among young people of Kyrgyzstan.

Keywords: Family, identity, civic identity, youth, patriotism.

Макаланын актуалдуулугу. Илимий-таануу багытында үй-бүлө темасы канчалаган кылымдардан бери шексиз кызыгууну жаратып келген, себеби үй бүлө коомдогу негизги социалдык институт катары каралып, адам баласынын азыркы таптагы социалдык абалы, коомдогу орду жана ролу менен бирге инсан катары кимдигин аныктоого жардам берет. Акыркы жылдары иденттүүлүк, кимдик маселеси орчундуу орунду ээлеп, өзүнө ар тараптан кызыгууну арттырып келүүдө.

Иденттүүлүк бул англис тилинен (*Identity*), ал эми латын тилинен (*Identita*) – окшоштук, социалдык топко таандык экендигин көрсөтүүчү элемент катары каралып, адамдын психикалык мүнөзүн ар кандай коомдук, экономикалык, этникалык, кесиптик, тилдик, саясий, диний, расалык жана башка топтор же коомчулуктарга таандыгын эсептейт. [5]

XVIII кылымдан тартып социалдык коом социалдык өзгөрүүлөргө, ааламдашуу процессине душар болгондон тартып, кимдик, иденттүүлүк маселесинин актуалдуулугу күч ала баштаган. Ааламдашуу процессинин таасиринин аркасында болгон социалдык, экономикалык, маданий, саясий өзгөрүүлөр коомдун өзгөрүшүнө гана эмес, ал системанын субъекттери катары каралган инсандардын да жаңыланышына, өзгөрүүсүнө алып келди. Инсандын калыптануусунда социалдашуу процес-

си маанилүү ролду ойнойт, анткени инсан коомдоо социалдашуунун негизинде өзүн өзү таанып биле алат. Социалдашуу процессинде социалдык институт маанилүү элементи болуп саналып, институт (лат. тилинен *Institutum* – тургузуу, орнотуу, эреже) адамдардын ишмердүүлүгүнүн түрдүү чөйрөлөрүн жөнгө салуучу, алардын ролдор жана статустар системасын уюштуруучу катары «формалдык» жана «формалдык эмес» эрежелердин, принциптеринин, нормалардын, багыт алуулардын туруктуу комплексин белгилөө үчүн көптөгөн социологиялык теорияларда колдонуучу түшүнүк катары каралат. Англиялык социолог Г. Спенсер эң маанилүү социалдык институттардын ичинен үй-бүлө жана никени көрсөткөн. Аларды эркек жана аялдардын ар түрдүү коомдук жашоого киргизүүчү механизмдерди ачып көрсөтүүчү, коомдун адаттарын коргоочу, б.а. социалдашуу процессиндеги өтүүчүлүктү камсыз кылуучу, социалдык институт катары караган. [2, 11-б]

Адам таштан, жылдыздан же газдын молекуласынан айырмаланып, сезимге, ой жүгүртүүгө ээ жана жеке кызыкчылыгы бар өтө татаал тирүү организм болуп саналгандыктан, инсандын кимдигин изилдөө азыркы таптагы актуалдуу жана ар тараптан изилденип келе жаткандыгын белгилеп кетсек болот.

Э. Фромм инсандын иденттүүлүк маселесин изилдеп, өзүнүн концепциясында адам өзүн анык-

тап билүү жана өзүн-өзү таанып изилдөө процесине муктаж болуп келген деп эсептеген. Э. Фромм өзүнүн оюн төмөндөгүдөй берген: «Муктаждык - бул адам баласынын жашоо манызынын булагы катары берилип, анын инсан катары өсүшүнө көмөлгө түзүп турат». Э. Фромм социалдык иденттүүлүктү ар кайсы социалдык топтордун арасынан изилдеп жатып «социалдык мүнөз» деген түшүнүктү иштеп чыккан. «Социалдык мүнөз» окумуштуунун көз карашында - «Жалпыланып мүнөздөмө берилгенде бул көпчүлүк топтун мүчөлөрүнө тиешелүү болгон, алардын кандайдыр бир сарсанаага кабылган учурда жана жашоо тиричилигин даңазалап көрсөткөн мүнөздөмө катары караган». Ошонун себебинен социалдык иденттүүлүк коомдо эки мүнөздөмө катары берилет, биринчиден - психологиялык конкреттүү индивиддин өзгөчөлүгү, ал эми экинчиден - социалдык мүнөзүнүн өзгөчөлүгү катары каралып, кандайдыр бир баалуулуктар, адамдык муктаждыктар аркылуу социалдык топторго өзүн киргизүү менен каралган. Автордун айтымында: «Адамдын эң негизги муктаждыгы бул жашоодогу өзүнүн ролу жана адам катары маңызын билүү», социалдык иденттүүлүктүн парзы катары эсептелет. [4, 26-6]

«Ырыс да, ынтымак да үйдөн башталат» демекчи адамдын инсан болуп калыптанышында үй-бүлөнүн маңызы зор, анткени, адам баласы жарык дүйнөгө келген соң, өзүн андоосуз эле коом тарабынан ошо үй- бүлөгө тиешелүү экендигин сезип, ошондой эле өзүнүн жыныс белгиси жана ысымы менен элге таанылып келет. Кыргыз элинде жакшы сөз бар, ар бир үй- бүлөнүн негиздөөчүсү, тиреги - ата. «Атанын сөзү акылдын көзү» [3, 2026] демекчи, чын эле ар бир үй-бүлөнүн башчысы ата. Ата-эне таалим тарбия берүү менен бирге адамдын өзүн-өзү таануусуна түздөн түз жол көрсөтүп, инсан катары коомго алып чыгат. «Бир мамлекеттин өсүп өнүгүүсү үй- бүлөгө жана үй-бүлөлүк сүйүүгө байланыштуу» - деп Чарльз Диккенс белгилеген. Ошонун эсебинен үй-бүлөө инсандын калыптанышындагы эң биринчи институт катары каралып, гендердик, улуттук, жарандык өзгөчөлүгү жөнүндө алгач үй бүлөдөн таалим алат. Эң алгачкылардан болуп жаш курактагы балдардын улуттук иденттүүлүгүнө маани берген Ж.Пиаже болуп саналат. Ж.Пиаже үч таптан турган инсандык мүнөздөмөнү иштеп чыгып төмөндөгүдөй белгилеген:

1. 6-7 жаш куракта бала өзүнүн улуту жөнүндө алгачкы маалымат менен камсыз боло алат.

2. 8-9 жаш курактагы балдар өзүн улуту менен иденттештирип, алгач өз ата- энесинин улуту, тили, жашаган жери жөнүндө маалымат биле алат.

3. 10-11 жаш курактагы балдарда этникалык иденттүүлүк толугу менен калыптанып, өздөрүнүн маданиятын, улуттук өзгөчөлүктөрүн белгилеп кете алышат.

Инсан өзүн улуттук, жарандык жактан таанып билүүсү өлкөнүн өнүгүүсүнө өбөлгө түзүп мамлекеттик туруктуулук кепилдигин камсыздайт.

Социологияда «жарандык иденттүүлүк» түшүнүгү индивиддин коом менен бардык анын типтүү социомаданий өлчөмдөрүндө (тили, менталитети,

Дүйнө кабылдоосу, социомаданий баалуулуктары, жүрүм-турум нормалары) өзүн ага таандык экендигин көрсөтөт.[1,40]

Жарандык иденттүүлүктүн калыптанышындагы негизги факторлорго токтолсок:

- Биринчиден, ошо элдин негизги символдору болгон тарыхы, жомоктору, эпостору каралат.

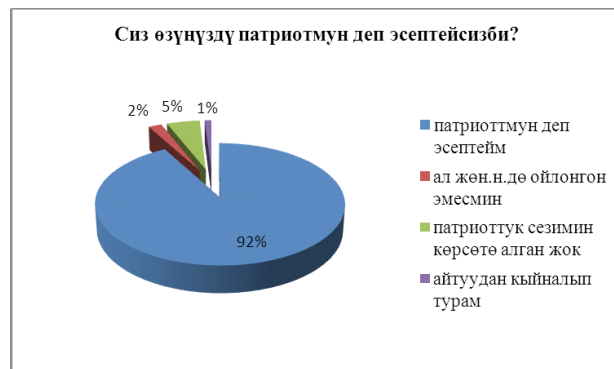
- Экинчиден – элдин тили жана маданияты, каада-салты, үрп-адаттары.

Жарандык иденттүүлүктүн калыптанышы социалдык институттар, социалдык агенттер тарабынан жүргүзүлүп, алардын ичинен эң көбүрөк үй-бүлө институтуна басым коюлган. Жарандык иденттүүлүктүн калыптанышына үй-бүлөнүн кошкон салымынын негизи болуп өзүнүн өлкөсүн сүйүү, маданиятын жана баалуулуктарын үйрөнүү менен бирге патриоттуулукка тарбияланып келет.

Жаштардын патриоттук сезими жана жарандык иденттүүлүгүн канчалык деңгээлде экенин аныктоо үчүн, атайын студенттер арасында сурамжылоо жүргүзүлгөн. Сурамжылоонун негизинде төмөндөгүдөй жыйынтыктарга ээ болдук.

«Сиз өзүңүздү патриотмун деп эсептейсизби?» деген суроого төмөндөгүдөй жооп алынды. Азыркы таптагы биздин жаш атуулдарыбыз өздөрүн патриотмун деп 92% жаштар эсептейт, ал жөнүндө ойлонгон эмесмин деп 2% жооп берди, ал эми 5% патриоттук сезимин көрсөтө албаганы тастыкталды, калган 1% - айтуудан кыйналганын белгилешкен.

Диаграмма№ 1

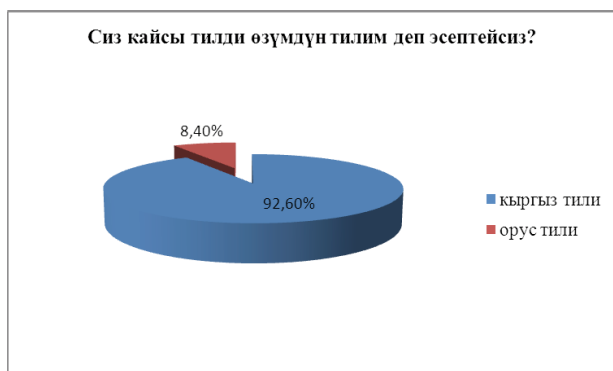

Улуттук аң –сезим толук өсүп жетилмейинче, мекенди сүйгөн атуулдук сезим ойгонбойт. Мекен- бул туулган жерин, улутуң жана эне тилиң.

Тил баарлашуунун негизги баалуулугу гана болбостон улуттук аң- сезимдин алкагында рухий маданияттын калыптандыруу, элинин тарыхын, каада-салтын, үрп-адатын, санжырасын, осуят-накыл сөздөрүн терең өздөштүрүп, улуттук мекенчилдик сезимин тереңдетүү милдети коюлган. «Тилим менен улукмун, тилим менен улутмун» деп макалда айтылгандай тил аркылуу бир муундан экинчи муунга улуттук маданияттын баалуулуктары өткөрүлүп турат.

«Сиз кайсы тилди – өзүмдүн тилим деп эсептейсиз?» деген суроого 8,4%- орус тилин, ал эми 92,6 % - кыргыз тилин белгилеп кетишти. Мындай чоң көрсөткүч калктын улуттук курамын эске алуунун негизинде каралышы мүмкүн.

Диаграмма №2

«Бирок, сиз көбүнчө кайсы тилде пикир алышасыз?» деген суроого жооп иретинде жаштар арасында улуттар аралык баарлашуу тили болуп орус тили болгондугунун себебинен 68,1%-орус тилинде, 31,9%-кыргыз тилинде баарлашкандыгы аныкталды.

Диаграмма №3

Ал эми «Сиздин оюнузча кыргыз тилин өнүктүрүүнүн кажети барбы?» деген суроо боюнча «Ооба, ал улуттуу сактоого жана бекемдөөгө өбөлгө түзөт» деп 94,6 % жооп берди, 4,4 % ооба, тил кимдикти таануу символдорунун бири, ал эми 1 % өнүктүрүүнүн кажети жок деп белгилеп кетишти.

Диаграмма №4

«Сиз Кыргызстандын жараны болгондугунузга сыймыктанасызбы?» маселеси боюнча «Ооба» деп -95,6% , ал эми «Жок» деп - 4,4% жооп бергенине күбө болдук.

«Сиздин мамлекетке болгон сыймыгыңызды кайсы көрсөткүчтөр аркылуу аныктай аласыз?» деген суроого кыргыз жаштарынын сыймыгы төмөндөгү көрсөткүчтөр аркылуу аныкталды: элдик оозеки чыгармачылык, манас эпосу менен -37,2% , кыргыз элинин маданияты менен -16,8% , ал эми Кыргызстандын эгемендүүлүгү менен- 9,7% , белгилүү инсандары менен- 8,4% жана Кыргызстандын жаратылышы менен -27,9% сыймыктанарын белгилешкен.

Диаграмма №5

Жыйынтык. Жогоруда каралган кээ бир маселелердин чечилүү жолдорун табууга негиз болот. Алсак, биринчиден, Кыргызстанда «жарандык иденттүүлүккө тарбиялоо, бекемдөө» маселесин чечүү – жалпы үй-бүлөлүк мамилелер менен катар эле илим жана саясат анын үстүнөн иштеши абзел. Экинчиден, жаштарды патриоттуулукка тарбиялоо үй- бүлөнүн гана максаты катары каралбастан, билим тармагында дагы өзгөчө көңүл буруулусу зарыл. Инсандын калыптануусуна түздөн- түз таасир тийгизген үй -бүлөө менен бирге, бул - улуттук өзгөчөлүктөр, баалуулуктар жана каада-салттар эсептелет.

Адабияттар

1. Жусубалиев А. Р. Жалпы кыргызстандык иденттүүлүктүн социологиялык өңүтү. || БГУ жарчысы № 3 (26) 2013., 40
2. Айыл аялдарынын азыркы социалдык көйгөйлөрү: Социологиялык талдоо /№ Б., 2013. 189б.
3. Токтоналиева К.Т., Сарылбекова З., .Нуралиева М.Т. Кыргыз тили 384-б.
4. Фромм Э. Бегство от свободы. – М., 1990. – С. 233
- Интернет булактары:
5. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>